İSYAN

"Yaratıcı olmaya mecbur olan, daima tahrip eder."

Nietzsche

Hucurât suresi 7. ayetteki isyan kökünden türeyen kelimeler Kur'an'da 30 küsur yerde geçer. Bunların 20 küsuru fiil halinde kullanımdır. Bu demektir ki, isyan, varlık ve oluşta temel faaliyetlerden biridir. İsyan edene âsî denir.

Din literatüründe günah anlamında daha çok ma'sıyet kelimesi kullanılır ki isyan anlamında ve aynı kökten mimli bir mastardır. Ma'sıyet kelimesi, Mücâdile suresi 8. ve 9. ayetlerde iki yerde geçiyor.

İsyan kelimesi, Râgıb'ın da beyan ettiği gibi, değnek-sopa anlamındaki asa kelimesiyle aynı köktendir. Ve isyan, bir şeyi asa ile engellemek anlamındadır. Daha sonra bu, geçirdiği değişim ve gelişimle, her türlü karşı çıkış anlamında kullanılmıştır. Biz burada, şu ana kadar işaret edilmemiş bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz:

Kur'an'da 12 yerde geçen ve yalnız Hz. Musa'nın macerası anlatılırken kullanılan asa (değnek, sopa) kelimesi, eğer isyan anlamında alınırsa -ki bu hiç de zor değildir- bu büyük peygamberin en büyük mucizesi, Allah'a ve onun elçisine isyanla damgalanan Firavun'a (bk. 10/91; 73/16; 79/21) karşı isyan etmek olur. Kur'an bunu kendi terminolojisi içinde, Firavun'un yardakçısı büyücü ve yöneticilere karşı Musa'nın asası ifadesiyle vermiştir. Yani Musa'nın en büyük mucizesi, asa olmaktır.

Acaba bu, bir değnek midir, yoksa asa kelimesinin esas delâleti olan isyan mıdır? Eğer böyleyse en büyük mucizelerden biri de, insana zulmü ve Allah'a isyanı meslek edinmiş zalimlere karşı isyan olacaktır. Bu konu, gerçekten tartışılmaya değer. Ancak biz bu

tartışmaya burada girmeden, isyan kavramının Kur'an'daki diğer kullanımlarını değerlendireceğiz.

Kur'an, Musa'nın asasını isyan anlamında değerlendirmezsek, isyanı Allah'a ve peygamberlere başkaldırmak anlamında kullanmakta ve bir kötülük olarak göstermektedir,

Bir noktanın altını daha çizmek istiyoruz:

İsrailoğullan'mn altın danayı ilahlaştırma tutkuları tanıtılırken, o dananın öldürülmesi emredilmektedir. Bunun sembolize ettiği anlamlardan biri de danayı tanrılarından biri haline getiren Mısır yönetimine isyandır. {Dana sembolünün anlamı ve mesajıyla ilgili ayrıntılar için bk. burada, Dana maddesi)

Bu gerçeğe, tefsir tarihinde, bizden önce sadece müfessir Rlmalılı Hamdi (ölm. 1942) üstat dikkat çekmiştir. O mesaj, Bakarayı kesmenin Mısır yönetimine isyan anlamına geleceğidir. Zaten Musa'nın çağrısının ilk hedefi de bu isyandı. Yani Mısır putperestliğinin bakaraya tapan anlayışına isyan... Elmalılı, mesajı çok güzel yakalamıştır:

"Bakara zebh etmek o zaman Beniisrail üzerinde hâkim olan Firavun hanedanının tanrılarını boğazlamak olacağından Beniisrail için ihtilal ilanı demek olurdu. Böyle müthiş bir emrin elbette ki icra kabiliyeti bulunamazdı, hatta tasavvur bile edilemezdi." (Elmalılı, *Tefsir,* 1/382) Musa'nın asası v la vuruşun sembolize ettiği isyan da budur. Kur'an, insanın insana isyanından söz etmez. Yani bu noktada tarafsız bir tavır takınmıştır. Ancak, Mümtehine 12. ayette geçen 'mâruf konusunda isyan etmemek' ifadesine bakarak münker konusunda isyanın geçerliliğine hükmedilebilir. Allah'a ve resullere isyansa, tıpkı küfür ve fisk gibi, Allah'ın sevmediği bir bozukluktur. (49/7)

İsyan konusunun ilginç noktalarından biri, belki birincisi şudur: Kur'an hem insanın (Âdem'in) hem de şeytanın Allah'a ilk ters düşmelerini isyan olarak nitelendiriyor:

"Âdem rabbine isyan etti." (Tâha, 121)

"Şu bir gerçek ki, şeytan, Rahman olan Allah'a karşı âsi olmuştur." (Meryem, 44)

Demek olur ki, oluşun sadece eksi kutbunda değil, artı kutbunda da, yaratıcı ve hür benliğin kıvılcımım, isyan tutuşturuyor. Kur'an, bu isyanın ilk kez Allah'a karşı sergilendiğini ve bunun (yani Âdem'in isyanının) bağışlandığını söyleyerek (bk. 2/37; 20/122) isyanı tanımaktan değil, sürdürmekten ve ilahlaştırmaktan kaçmanın gereğine dikkat çekiyor.

Âdem'in zellesi ve sonra bağışlanması, yaratıcı-hür benliği elde etmede isyanın gerekliliğini; şeytanın inadı ise, isyanı ilahlaştırmanın tahribini anlatmaktadır. Yapmak için yıkmakla, yıkmayı ilah haline getirmek ayrı şeylerdir. Nebiler de birer isyan önderidirler ama onların isyanı fıtrat düzenini yozlaştıranlara karşıdır. Hz. Musa da Firavun da birer âsi idi. Ama Musa, iyiye ve güzele isyan edene isyan içindeydi. Bu yüzden onun isyanı mucize, Firavun'un isyanı hüsran olmuştur.

Bütün yaratıcı ruhlar, derece derece birer âsidir. Mevcuda isyan etmeyen benlik varoluş sırrını yakalayamaz. İsyanı tanımayan ruh, alışkanlık ve geleneğe yenik düşer. Alışkanlıksa yaratıcı gücün afyonudur. Ölümsüzün kandilini yakan ve kubbeye zaman üstü ses, renk, desen ve ahenk bırakan, isyanın nefesi ve parmaklarıdır.

Yaratıcı ruhta isyan, önce mevcuda isyandır. Mevcuda isyan, insanoğlunun en çetin işidir. Bunun içine ana-babaya karşı çıkmak gibi zorluklar bile girer. Mevcuda isyanın tanrısal sembolü Hz. İbrahim'dir.

Yaratıcı yürüyüşte her oluş bir İbrahim gerektirir.

Hz. İsa, isyanın bu yanına ilişirken şöyle diyor: "Ebeveynine karşı çıkmayan bana öğrenci olamaz." (Thomas, 54/2-3) Çünkü mevcut, en iyi şekliyle bile, duruş, çürüyüştür. İleri geçmek; duranı itmek, onun üstüne basmakla olur. İşte bu, isyandır. Ve ileri gidenler, çürümeyi bekleyenlerin iğrenç çığırtılarıyla sürekli rahatsız edilirler. Hayatı durdurmak, insanı pörsütmek isteyen karanlığın iğrenç sesidir bu... Yaratıcı ruhun ayağına dolanmış pis uykucunun homurtusudur bu... Nebiler asıp-kesmiş, Sokratlar zehirlemiş, Galileler tehdit etmiş, Hallaçlar, Molla Lütfiler boğmuş, Aynul Kudatlar, Nesîmiler yakmış namert bir homurtudur bu...

Yürüyen ruhun her anı, bir öncekine isyandır. Çünkü yürüyen ruh "her an yeni bir iş ve oluştadır" (Rahman, 29) Yürüyen ruhların en büyüğü, bir hadisinde diyor ki: "Ben her gün yetmiş kez tövbe ederim." O, günaha tövbe etmiyordu. Çünkü günahtan arınmıştı. O, bir önceki anı, bir sonraki anın ayağı altında bir kadavra görüyor ve ondan Allah'a sığınıyordu. Ve yürüyüşü öylesine hızlıydı ki, normal insanlardan yetmiş kez fazla görüyordu eskinin kokuşmuşluğunu. Ve her görüşte Allah'a sığınıyordu.

Yaratıcı isyan, günahı tanıyan ve fakat ona esir olmayan ruhun tavrıdır. Yıkıcı isyansa, günaha ve tahribe yenik düşenlerin saplantısıdır. Birincisi nebilerin, ikincisi onlara düşman ruhların isyanıdır. Oluş, bu iki isyanın sürekli düellosudur. İnsanlığın büyük evladı Hallaç, bu nükteye dikkat çekerken şöyle diyor Tavâsîn'inde:

"Ahmed (Hz. Muhammed) ile iblisten başka hiç kimseye iddiacı olmak yaraşmamıştır. Şu var ki, iblisin gözden düşmesine karşı Ahmed için gözün gözü açıldı. İblise, 'Secde et!' dendi, Ahmed'e, 'Bak!' İblis secde etmedi, Ahmed de sağa sola bakmadı."

Yani ilk anda ikisi de emre karşı isyan sergiledi. (Hallâc'ın bu sözlerinin geniş izahı için bk. Öztürk; Hallâc-ı Mansûr, 2. cilt, 11. bölüm)

Demek oluyor ki, isyanın mutlak olumsuzluk ölçüsü, Allah'a ve Resuller'e karşı çıkıştır. Ve bu karşı çıkış, insanın sonsuzluk yolunu tıkayıp varoluşunu zehirler, (bk. 4/14, 42; 11/59) Nebiler hep bu isyandan Allah'a sığınmışlardır. (6/15; 10/15; 39/13)

Anlaşılan o ki, Kur'an isyan konusunda iki tehlikeden sakındırmak istiyor: İsyanı hiç tanımamak ve isyanı ilahlaştırmak. Birinci hal melek-insan hayaline esir olmaktır ki Kur'an, insanın yaradılış gerçeğine aykırı olan bu kabule değer vermez, (bk. 2/30; 33/72) Ne ilginçtir ki meleklerden söz eden ayetlerden biri, onları, "kendilerine emrettiği hususlarda Allah'a isyan etmezler..." (Tahrîm, 6) diye tanıtıyor. Oysaki insan, zalim ve kan dökücü olarak nitelendirilir. Yani insan, isyanı tanıyan ve kullanan bir varlıktır ve bu yüzden üstündür. Hz. Muhammed diyor ki, "Eğer günah işlemeseydiniz Allah sizi yok eder, yerinize günah işleyen bir topluluk getirirdi." (Müslim, tevbe 11; Tirmizî, cennet 2) Bu söz, din dilinde bir adı da günah olan isyanın hayat ve oluştaki yerine dikkat çeken mucize bir beyandır.

Allah'a isyanın sergilediği olumsuzluğun en zararlı yanlarından biri, şiddet ve zulmü beraberinde getirmesidir. Meryem 14. ayet, isyancıya cebbar sıfatını vererek anılan isyanda zulüm ve şiddet unsurunun kaçınılmaz olduğuna dikkat çekmektedir

İsyan kavramını günümüz İslam dünyası bağlamında değerlendirirsek şunları söyeleyebiliriz:

İslam dünyası büyük isyanlara ve büyük âsilere muhtaçtır. Kur'an'a göre, en büyük engeli aşmak, boynumuzu bukağılayan tatulan kırmaktır. Bunu ancak büyük hamlelerin yaratıcısı dev âsiler yapabilir. Ne yazık ki İslam dünyası, bukağılarını kırmak için isyan yerine koltuk ve mide uğruna savaşıyor. Onun isyanları Kur'an'ın menzil ve maksatlarına yönelik değildir. Olsaydı dünyanın kaderi çoktan değişirdi.

Genelde tüm dünya, özel olarak da İslam dünyası gerçek İbrahimlere muhtaçtır. Gerçek İbrahim özlemi iyi kavranamaz ve hedefine yönelemez ise sahte İbrahimler zuhur eder ve o zaman isyan, oluş ve eriş yerine ölüş ve bitiş getirir. Bunun içindir ki Kur'an, isyanın en büyük önderine şu emri vermiştir:

"De ki, 'işte benim yolum budur. Ben Allah'a, basiret üzere çağırırını. Ben ve beni izleyenler..." (Yusuf, 108)

Allah ile aldatanlar, kitleleri, cücelerin hüsranını yürüyen ruhların isyanı gibi göstererek de aldatırlar. Bu da şeytanın bir oyunudur. Gerçekten de şeytan, isyanların hedefini saptırmada da büyük bir ustadır. Ve insana verdiği zararların en büyüklerini bu hedef saptırmayla gerçekleştirir

Biz, burada, soruyu, 'tarih yaratan ruhlar'ın kimliği açısından cevaplamaya çalışalım: Bir başına sergilediği devrimlerle çağların rotasını değiştiren büyük ruh, isyanıyla ilgili olarak şu cevabı verebilir:

Ben, tarih önünde, isyanım kadar büyüğüm!